

№ 697/2751/14-ц, пред'явлений прокурором у листопаді 2014 року, тобто у межах позовної давності.

Питання застосування позовної давності у цивільних правовідносинах за участю держави в особі уповноважених органів потребує подальшого вивчення з метою усунення неузгодженостей у правозастосовній практиці.

Одержано 06.04.2019

УДК 347.91/95

Лариса Василівна ДІДЕНКО,

доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу

Міжнародного гуманітарного університету,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ТА НАУКОВІ ДИСКУСІЇ ВІДНОСНО ПРОБЛЕМИ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

Під об'єктом процесуальних правовідносин більшість вчених позначають те, заради чого виникають і на що спрямовані певні правовідносини, це явища матеріального й духовного миру, на які спрямовані процесуальні суб'єктивні права й обов'язки. Інакше кажучи, об'єкт процесуальних правовідносин – це різноманітні матеріальні й нематеріальні блага, заради охорони й захисту яких суб'єкти цивільного процесуального права вступають у цивільні процесуальні правовідносини.

Існують різні погляди на те, що є об'єктом цивільних процесуальних правовідносин. Одні автори затверджують, що в галузях процесуального права немає об'єкта. Так, С. С. Алексєєв вважає, що в галузях процесуального права, у яких результат діяльності зобов'язаної особи невіддільний від самої діяльності, немає й спеціальної проблеми об'єкту правовідносин. Однак він визнає, що при теоретичному аналізі й у цих галузях права можуть бути знайдені об'єкти у вигляді результатів дій зобов'язаної особи. М. А. Гурвич також затверджує, що процесуальні правовідносини не мають об'єкту. З наведеною точною зору навряд чи можна погодитися. Більшість авторів справедливо вважає, що безоб'єктних правовідносин не існує, тому що в цьому випадку невідомо, заради чого суб'єкти процесуального права вступають у правовідносини. Однак автори висловлюють різні точки зору по питаннях, які конкретно блага є об'єктом цивільних процесуальних відносин. Так, Н. А. Чечина вважає, що об'єктом цивільних процесуальних правовідносин є поведінка осіб, що беруть участь у справі. Однак і з цією точкою зору не погоджуються інші автори. Поведінка осіб, що беруть участь у справі, є змістом їх суб'єктивних процесуальних прав і обов'язків, а не об'єктом процесуальних правовідносин. Аналогічну точку зору висловлює й Д. М. Чечот, який вважає, що об'єктом цивільних процесуальних правовідносин є процесуальні дії суб'єктів правовідносин, вчинені в ході

здійснення їхніх прав і обов'язків. Однак дії суб'єктів правовідносин, як було відзначено, є змістом їхніх процесуальних прав і обов'язків, а не об'єктом процесуальних правовідносин. Р. Е. Гукасян стверджує, що об'єктом системи цивільних процесуальних правовідносин варто вважати матеріально-правовий спір або іншу вимогу, що знаходяться на вирішенні суду. Як відзначає М. К. Треушников, предметом цивільного процесу є конкретна цивільна справа. При розгляді справ у позовному провадженні предметом цивільного процесу буде матеріальний правовий спір. Таким чином, матеріальний правовий спір є не об'єктом цивільних процесуальних відносин, а предметом цивільного процесу при розгляді справ позовного провадження. У літературі також висловлена точка зору, відповідно до якої під об'єктом цивільних процесуальних відносин розуміється все те, із приводу чого вони виникають і на що впливають. На думку К. С. Юдельсона, об'єктом цивільних процесуальних правовідносин є діяльність суду, що спрямована на задоволення суспільної потреби в здійсненні правосуддя. Із цією думкою також не можна погодитися, оскільки діяльність суду по здійсненню правосуддя є змістом його процесуальних прав і обов'язків, а не об'єктом процесуальних правовідносин.

В. В. Комаров вважає, що об'єкти правовідносин – те, заради чого виникають певні правовідносини. Ними можуть бути різноманітні матеріальні й нематеріальні блага, які здатні задовольнити потреби правомочних суб'єктів. Таке ж визначення об'єкта цивільних процесуальних правовідносин дає В. М. Шерстюк, який вважає, що об'єктом цивільних процесуальних правовідносин є те, на що спрямовані ці правовідносини. Приблизно таку ж точку зору висловлює й М. І. Штефан, який вважає, що об'єктом цивільних процесуальних відносин є процесуальні наслідки, на досягнення яких спрямовані процесуальні права й обов'язки й процесуальні дії суб'єктів правовідносин. На наш погляд, більш доведеною є думка, яку пропонують Н. Б. Зейдер, В. М. Шерстюк, В. В. Комаров, А. А. Мельніков, М. І. Штефан, тому при подальшому розгляді питань щодо об'єктів правовідносин ми розглянемо проблеми з цієї точки зору. Більшість з цих авторів розрізняють загальний об'єкт цивільних процесуальних правовідносин і спеціальні об'єкти окремих цивільних правовідносин і їх груп. Зовнішнім об'єктом всіх цивільних процесуальних правовідносин, на які спрямована діяльність всіх учасників процесу, є цивільна справа, що розуміється в цьому випадку як обставина, яка підлягає установленню у справі (істина). Кожні окремі цивільні процесуальні правовідносини мають своїм об'єктом якусь частину цих обставин, встановлених у результаті дій учасників даних правовідносин. Таким чином, найпоширенішим об'єктом цивільних процесуальних правовідносин є інформація – відомості про особи, речі й події.

У монографії з цивільного процесу М. А. Викута й І. М. Зайцева вказується, що, виходячи із загальної теорії права, об'єктом будь-яких правовідносин є те, на що спрямовані ці правовідносини. Крім того, розрізняються загальні об'єкти всієї системи процесуальних правовідносин по конкретній цивільній справі й

спеціальні об'єкти кожних елементарних правовідносин окремо. На їхню думку, загальним об'єктом всієї системи процесуальних правовідносин по тій або іншій конкретній справі є матеріально-правовий спір або охоронюваний законом інтерес, який суд повинен вирішити або захистити. Спеціальний об'єкт елементарних правовідносин – результат, що досягається в процесі здійснення конкретних правовідносин. Наприклад, процесуальні правовідносини, що зв'язують суд зі свідком, спрямовані на одержання від свідка відомостей про істотні для справи факти. Або об'єктом процесуальних правовідносин між судом і експертом є заснований на спеціальних знаннях висновок про істотні для справи факти тощо. У цій концепції звертає увагу, насамперед, та обставина, що стосовно до правовідносин взагалі визнається існування єдиного і загального об'єкту у вигляді результату поведінки людини. Але коли ж йдеться про певну групу правовідносин, а саме про цивільні правовідносини, отут автори допускають уже множинність об'єктів. Тому незрозуміло, на які групи правовідносин за їхньою предметною належністю поширює автор положення про єдиний і загальний об'єкт-результат, і на які – положення про множинність об'єктів. Таким чином, варто розрізняти *загальний* і *спеціальний* об'єкти цивільних процесуальних правовідносин і спеціальні об'єкти окремих цивільних процесуальних правовідносин і їхніх груп. Загальний об'єкт цивільних процесуальних відносин – це те, заради чого виникають і на що спрямовані цивільні процесуальні правовідносини, тобто процесуальні наслідки, на досягнення яких спрямовані процесуальні права й обов'язки учасників цивільних процесуальних правовідносин і процесуальні дії суб'єктів цих правовідносин. Ними є різноманітні матеріальні й нематеріальні блага, заради захисту й охорони яких суб'єкти цивільного процесуального права вступають у цивільні процесуальні правовідносини. Кожне з видів проваджень у цивільному процесі має свій спеціальний об'єкт. Так, об'єктом правовідносин позовного провадження є захист порушених, невизнаних прав, або тих прав, що заперечуються, свобод або інтересів фізичних осіб, прав і інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст. 1 ЦПК).

У статті 1 ЦПК, на наш погляд, необхідно було вказати на захист не тільки інтересів, але й прав держави, а також, що завданням цивільного судочинства є захист прав і інтересів Автономної Республіки Крим, територіальних громад, іноземних держав і інших суб'єктів публічного права, тому що згідно ст. 2 ЦК вони є суб'єктами цивільного права. У порядку цивільного судочинства згідно ст. 15 ЦПК розглядаються справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод або інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин. Об'єктом цивільних процесуальних правовідносин окремого провадження є встановлення юридичних фактів, що визначають цивільно-правовий або сімейно-правовий стан фізичної особи, що мають значення для охорони й захисту прав і інтересів фізичної особи (ст. 234 ЦПК). Об'єктом правовідносин приказного провадження є захист суб'єктивних прав і майнових інтересів кредитора (ст. 95 ЦПК).

Окремі стадії цивільного процесу мають свої спеціальні об'єкти. Так, об'єктом судового розгляду є винесення законного й обґрунтованого рішення (ст. 213 ЦПК). Об'єктом перегляду рішень і ухвал в апеляційному порядку є перевірка законності й обґрунтованості рішень і ухвал суду першої інстанції, які не набули законної сили. Об'єктом перегляду рішень і ухвал у касаційному порядку є перевірка законності й обґрунтованості рішень і ухвал суду першої інстанції, які набули законної сили, а також рішень і ухвал апеляційного суду (ст. 324 ЦПК). Для окремих процесуальних правовідносин, а також їхніх груп (суд – сторони, суд – треті особи, що заявляють самостійні вимоги на предмет спору, суд – судові представники, суд – свідки, суд – експерти) характерний свій спеціальний об'єкт. Об'єкти процесуальних правовідносин залежно від свого характеру мають здатність відповідно реагувати на вплив з боку суб'єктів правовідносини. Ступінь цього реагування, зрозуміло, неоднакова в різних об'єктів. Безсумнівно, що найбільшою здатністю до реагування володіє поведінка людини, хоча кожний з видів об'єктів правовідносин випробовує на собі вплив суб'єктів. Оскільки цивільні процесуальні правовідносини становлять органічну частину правовідносин взагалі, на них, природною, поширюються всі принципові властивості правових відносин, у тому числі й положення загальної теорії права, що стосуються поняття об'єкта.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.
2. Алексеев С. С. Проблемы теории права. М. : Юрид. лит., 1982. 310 с.
3. Субъективные гражданские процессуальные права (понятие и виды) / под ред. М. А. Видука. Саратов : СЮИ, 1984. 201 с.
4. Гукасян Р. Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве. Саратов : СЮИ, 1970. 190 с.
5. Гурвич М. А. Гражданские процессуальные правоотношения и процессуальные действия // Труды ВЮЗИ. Вопросы теории и практики применения советского и зарубежного уголовного права. М., 1965, 154 с.
6. Цивільне процесуальне право України / за ред. В. В. Комарова. Харків : Консум, 2001. 240 с.
7. Треушников М. К. Гражданский процесс. М. : Новый Юрист, 1998. 508 с.
8. Гражданский процесс / под ред. К. С. Юдельсона. М. : Юрид. лит., 1968. 439 с.
9. Чечина Н. А. Гражданские процессуальные правоотношения. Л. : ЛГУ, 1966. 211 с.
10. Чечот Д. М. Участники гражданского процесса. М. : Юрид. лит., 1960. 198 с.
11. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право. Київ : Ін Юре, 2005. 624 с.

Одержано 12.04.2019